

CENSURA

Ens hem acostumat al mot censura. Hem viscut, durant el segle XX, diversos règims polítics que han implantat limitacions, talls i supressions en llibertats i en formes expressives. Feixisme, nazisme, ~~hitlerisme~~ isme, stalinisme, franquisme. Originalment trobem l'arrel de la paraula en *censere*, el verb llatí que primerament va voler dir *només*... declarar solemnement, i és així com es demanaven les sentències al Senat de Roma: Dignes, què censes? I el portaveu deia "tal cosa censeo." A poc a poc aquest sentit de declarar solemnement es va restringir i *censare* va significar fer la llista dels béns de cada ciutadà i dels ciutadans com a subjectes fiscals: *ego censeo* era jo faig, ^{declaro,} les llistes tributàries. Avui encara anomenem cens a la llista d'habitants ~~censats, o sigui~~ enregistrats a cada unitat de població, i^a la general d'un país. Però a la persona *responsable* de fer aquestes llistes no li diem censor, sinó encarregat del cens. Del substantiu "censura" > *censurar*

Per trobar el sentit de càstig *aflictiu*, castrador en certa mesura, que té avui fer censura, ens hem de remetre a un ús més *modern* i restringit, menys tècnic, que desemboca en el sentit d'estimar, opinar, qualificar, i per tant, fer una crítica determinada segons la qual un sector d'allò que examino és vàlid, i un altre sector no vàlid. Qui fa això exerceix la censura, censar en el sentit de criticar i tenir el poder de prohibir *en tot o en part*, quelcom.

Sempre el poble interpreta la censura com prohibició. Aquella escena l'han censurada, *no ha pogut passar*. Hi ha alguns llibres que, en el seu temps, van passar per la censura. Fins i tot la convivència de la raça humana amb la censura ha estat tan durable que encara avui, sense que entrem en l'àmbit de cap autoritat ferotgement restrictiva i només per qüestions ètiques o morals, podem parlar d'actituds o de conductes censurables. Li va censurar aquell vici que tenia, és a dir ho va trobar *malament* i li ho va dir.

La censura com exercici de violència sobre el cens és més antiga, *força més*, que no pas el segle XX, s'ha exercit *així* que un poder ha estat abusiú, o sigui quasi sempre. La Cartoixa de Parma, de Stendhal, ens parla de la censura que exercia el príncep Eugeni. La censura s'exerceix a) per fer callar els opositors; b) per fer aparèixer només el que interessa al poder. Quan les tropes de Napoleó entraren a la Península ibèrica es van posar a censurar tot full imprès que sortia.

Però tornem a la censura restrictiva més coneguda i recordada per molts dels nostres contemporaris: la censura de material escrit o gràfic en general, artístic, cinematogràfic..

Entre els règims de l'Espanya moderna la censura exercida sobre la premsa pel general Miguel Primo de Rivera va ser força pesant. Tenia dues vessants: la supressió, *i* la publicació fragmentada, és a dir, l'autorització d'una part de l'escrit. El sistema físic de censura era ben primari: *un model*, imprès, era presentat a censura i el censor *ratllava* les paraules, frases o paràgrafs que no li pareixien dignes. El resultat podia menar al lector a la frontera de l'esquizofrenia. Per exemple: *llegiria* El President de l'entitat va.... i després d'un canvi d'impressions arribà a ... assistents de diversos indrets....de totes maneres els senyors...*i* Cubillo, Martos i..... ... etc. etc. Què passava entre la ratllada del censor i la sortida ^o distribució del diari? Doncs, que els tipògrafs tenien ordre de *materialitzar* les ratllades en esclafament del plom corresponent a les supressions, i així era com s'imprimia el diari, que sortia amb ratlles plenes d'unes taques i escorregudes similars a les del test de Rorschach.

Llavors els diaris ^{es venien} ~~van lliure~~ amb un subtítol que deia " Este ^{ejemplar} ~~diario~~ ha pasado por la censura gubernativa," cosa per altra banda prou evident, atesa la maculada presència de les planes després que els tipògrafs haguessin martellejat el plom. Doncs, malgrat això, i la prohibició global de moltes revistes i diaris, butlletins, cançons, senyeres, català a l'escola, publicitat diversa, jocs Florals, Pomells de Joventut, i fins els fullets de farmàcia, la dictadura de Primo de Rivera, fou qualificada per alguns de dictablanda. Havia de venir, menys de deu anys després, un especialista en prohibicions que va durar molt més que no el pintoresc mala bava de Don Miguel : Don Francisco. Els mateixos que va propiciar el cop d'Estat de Primo de Rivera, el van defenestrar set anys després. Don Francisco s'havia après la lliçó i va campar quaranta anys.

El que ell va fer fou intensificar les mesures que entre 1923 i 1925 havia preses el general Primo de Rivera, però portant-les rígidament i cargolant molt més. Primo era un general mundà, capaç de muntar-se una orgia de la carn : Franco era un tros de gel il·luminat per un fulgor d'odi . Així, a l'hora de les suppressions les ordres no ténien cap esquerdada, ^{com} a l'hora d'executar una pena de mort, es va procedir sense ni donar una ullada a les peticions de clemència, ni venint del Vaticà.

Vist així, encara bo que , en el terreny de les prohibicions de material escrit poguéssim salvar tantes coses com van salvar-se. Bé, això fou gràcies al fet que no era ell qui determinava personalment les autoritzacions o prohibicions, sinó les oficines de Premsa, d'Informació i Turisme : i de funcionaris n'hi havia de molts matissos : des del rígidament advers no ja al contingut

del text, sinó oposat a tot escrit en català, fins al qui de tant en tant deixava passar alguna cosa, per si venien mal dades i la truita es girava un dia o altre; fins al que, - *el* més freqüent, tenia por, por de no fer prou mèrits. Aquest fou el cas del Delegat d'Informació i Turisme de Lleida, Josep Alfons Tarragó. Recordo que, en ocasió de celebrar-se, els anys seixantes, una audició de sardanes, *no* va autoritzar els programes de mà ni d'aparador perquè eren fets en català; es va recórrer a un procediment prou curiós: es van portar a Fraga, i allí els van imprimir. Fraga, ja sabeu, una parròquia "aragonesa". Igualment, un llibre que jo havia traduït, llibre de temàtica religiosa ben ortodoxa, no va rebre autorització a Barcelona, lloc de l'editorial. Es va presentar a Madrid i va passar ben bé a la primera.

La censura franquista no tenia ni cap ni peus. El temor a no fer prou enèrgicament la feina, la pressió d'estaments tradicionalment definidors d'un tipus de societat antiga - *vells* militars i Església ~~de~~ aristocràcia i *burguesia* alta -, feia que, els censors estiguessin desorientats i tot plegat, al capdavall anés oferint una aparença de desgavell. A Catalunya aquest desgavell s'accentuava perquè no únicament se censurava l'ideari, sinó la llengua. Encara que, a partir de 1960 i tants la censura s'afluixés, mai no tenies seguretat que el teu article, el teu llibre, la teva obra de teatre, passés la censura.

En tot cas, la censura acceptava les coses escrites en català que fossin toves, tradicionals, festives, de baixa qualitat. Un reduccionisme que no pocs practiquen i demanen encara avui. Raimon havia de canviar les lletres de les cançons, i els senyals d'intel·ligència que cridaven l'atenció eren suprimits dels llibres, com el que avui es presenta. Manuel de Pedrolo va anar un

dia a les oficines de Censura a Barcelona a demanar explicacions per què una obra de teatre seva l'havien tombat ja dues vegades. El censor li va dir : miri, ho té malament mentre escrigui aquesta mena de coses tan ^{tan serioses} existencials. Si vostè ens porta un vodevil, no tindrà cap dificultat...

Les dades del problema són, avui, ben semblants, si no en l'existència d'una censura restrictiva sí en l'auto-censura i en les campanyes contra la llengua.

A propòsit d'un dels arguments que avui són esgrimits per frenar l'augment del català, que és l'alarma per la ^{la} *minra* (inexistent) del castellà entre nosaltres, cal esmentar que aquest temor, transformat en actituds combatives i en campanyes i en interpellacions parlamentàries ve de molt lluny, dels debats ^{a les Corts de Madrid} de 1902 i de 1916 on es van pronunciar frases que ara es tornen a dir : en el fons, doncs, es mastega la no-acceptació de la diferència. Racisme lingüístic o decadència imperialística.

He dit abans que la censura era imprevisible, i el llibre de l'Estanislau Torres en dóna exemples. Mai no sabíeu per on sortirien, però com que ell ha escrit bastants llibres relacionats amb la guerra civil espanyola, elsensors escometien les frases on apareixia el mot fascista, o les referències a Catalunya com a nació, així com les paraules gruixudes, o enteses com a tals, paraules que avui pronuncien els nens i nenes en llurs aparicions a la televisió.

Fraga Iribarne va inventar-se la censura prèvia. Tothom estava exempt de presentar els escrits a censura prèvia, però si un cop publicat el llibre s'hi descobria res que fos advers als Principis del Movimiento o a la unitat de la Pàtria o a la decència te la carregaves. El bastó no era visible, però ^{(darrere la} *estava a punt* ⁾ porta.

6

Hem acabat reduint el tema de la censura a un rosari d'anècdotes. Tothom en té per explicar, i el llibre de l'Estanislau Torres és un exemple més del que diem. Jo voldria tanmateix sol·licitar la vostra atenció sobre el difícil equilibri de l'escriptor a l'hora de produir. Per començar, si bé s'asseu a escriure des d'una total llibertat, en començar a buscar el to expressiu i els mots ja enceta una autocensura, la qual es mantindrà tota la seva carrera. L'editor, el corrector, el director literari de la col·lecció, li faran indicacions de modificacions, que encara que ells no deixen de so tragar-li l'esperit i introduir-hi un element d'aguait. Les modes, les tendències, els gustos del públic, tot incideix en les modificacions que la trajectòria de l'autor sofreix.

L'escriptor, però, conserva encara, amb tot i això, la seva llibertat. ^{Ara} Tan bon punt una instància superior, política, intervé, autoritària, en nom de la religió, de la moral pública, d'un programa o ideari polític, d'una salvaguarda de valors determinats que ell, l'autor pot, com a ciutadà no ^{per} compartir, prohibir-li que escrigui això o allò, l'autor està sotmès a ignomínia. Per grotesca que sigui la base de la prohibició, per absurd que sigui el raonament o el considerand.

La censura d'aquells quaranta anys, deia jo abans, era imprevisible i sense norma fixa. En el cas dels llibres catalans però, sí que tenia un objectiu: fer-los tanta nosa que acabessin per cansar els autors, els editors i els lectors. Després, al llarg del temps, s'ha vist que tenien molta corda.

I cap d'aquells que havien de caure rebentats no s'ha cansat.